

“TARIXI MUQIMXONIY”, “UBAYDULLANOMA” ASARLARI BUXORO TARIXINI O‘RGANISHDA MUHIM MANBA

Beshimov Maqsud Komilovich

BuxDU o‘qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8185282>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Muhammad Yusuf Munshiyning “Tarixi Muqimxoniy” asari va undagi boshqa asarlarda uchramaydigan qimmatli ma’lumotlar to’g’risda so’z boradi. Shuningdek, Mir Muhammad Amin Buxoriyning “Ubaydullanoma” asarining Buxoroning XVII asr oxiri XVIII asr boshlari ijtimoiy-madaniy hayotini o‘rganishdagi ahamiyati izohlab berilgan.

Kalit so‘zlar: Muhammad Yusuf Munshiy, “Tarixi Muqimxoniy”, A.A.Semyonov, A.F.Negri, ingliz elchisi A.Borns, Abdulmo‘min, Dinmuhammadxon, Hazrat Mavlono Muhammad Zohid, Mir Muhammad Amin Buxoriy, “Ubaydullanoma”, Sayyido Nasafiy, Qosimxo‘ja, Oxund Mulla Usmon, Shahobiddin.

РАБОТЫ ”ТАРИХИ МУКИМХАНИ“, ”УБАЙДУЛЛИНОМА ”ЯВЛЯЮТСЯ ВАЖНЫМ ИСТОЧНИКОМ ПО ИЗУЧЕНИЮ ИСТОРИИ БУХАРЫ

Аннотация. В этой статье рассматривается история Муқимхани " Мухаммада Юсуфа Мунши и ценная информация в ней, которой нет в других работах. Также объясняется значение работы Мир Мухаммад Амина Бухари “Убайдуллонома” в изучении социокультурной жизни Бухары конца XVII-начала XVIII веков.

Ключевые слова: Мухаммад Юсуф Мунши, “Тарихи муқимхани”, А.А.Семенов, А.Ф.Негри, английский посол А.Борнс, Абдулмумин, Динмухаммад Хан, Хазрат Мавлана Мухаммад Захид, Мир Мухаммад Амин Бухари, “Убайдуллонома”, Сайид Насафи, Касимходжа, Ахунд Мулла Осман, Шахабиддин.

THE WORKS "HISTORY OF MUQIMKHANI", "UBAYDULLANOMA" ARE IMPORTANT SOURCES IN THE STUDY OF THE HISTORY OF BUKHARA

Abstract. In this article, the valuable information not found in Muhammad Yusuf Munshi's "history of Muqimkhani" and other works in it is truthful. The importance of Mir Muhammad Amin Bukhari's "Ubaydullanoma" in the study of the socio-cultural life of Bukhara at the end of the 17th century to the beginning of the 18th century is also explained.

Keywords: Muhammad Yusuf Munshiy, "history of Muqimkhani", A.A.Semyonov, A.F.Negri, British Ambassador A.Borns, Abdulmomin, Dinmuhammadkhan, Hazrat Mavlono Muhammad Zahid, Mir Muhammad Amin Bukhari, "Ubaydullanoma", Sayyido Nasafi, Kasimkhoja, Akhund Mulla Usman, Shahobiddin.

Kirish (Introduction)

Ashtarxoniyalar davri xususida yorqin ma’lumotlar beruvchi tarixiy manbalardan biri Muhammad Yusuf Munshiyning “Tarixi Muqimxoniy” asaridir. Asar o‘z nomiga ko‘ra, Balx xoni Muhammad Muqimxonga (1697-1707) bag‘ishlangan. Muhammad Muqimxon davrida muallif saroy munshiyi lavozimida xizmat qilgan. Asar 1697-1704-yillar orasida yozib tugallangan. Uning qo‘lyozma nusxalari keng tarqalgan, shu bois Yevropa, Rossiya, O‘zbekistonda atroflicha o‘rganilgan. Asarning A.A.Semyonov tomonidan rus tiliga qilingan ilmiy-izohli tarjimasini 1956-yil Toshkentda nashr etildi.

Mavzuga Oid Adabiyotlarning Tahlili (Literature Review)

1820-1821-yillarda Buxoroga tashrif buyurgan rus elchisi A.F.Negri Buxoro hukmdori amir Haydardan (1800-1826) sovg'a tariqasida Muhammad Yusuf Munshiyning "Tarixi Muqimxoniy" asari qo'lyozma nusxasini qabul qiladi va o'zi bilan Peterburgga olib ketadi. Shuningdek, ingliz elchisi A.Borns 1832-yil Buxoroda bo'lib, asarning ikkinchi qo'lyozma nusxasini qo'lga kiritadi va uni Angliyaga olib ketadi. Keyinchalik bu asar Buyuk Britaniya qirolligi kutubxonasiga kelib tushadi. Shu tariqa "Tarixi Muqimxoniy" Yevropaga ma'lum bo'ladi va asar ustida ilmiy tadqiqotlar olib boriladi.

Tadqiqot Metodologiyasi (Research Methodology)

Mazkur masalani bayon qilishda tarixiylik, ilmiy-ijodiy qiyoslash, tarixiy tanqidiylik metodlaridan o'rinli foydalanildi. Shuningdek, mantiqiylik va tarixiy uzviylik usullariga ham rioya qilingan.

Tahlil va Natijalar(Analysis and Results)

"Tarixi Muqimxoniy" muqaddima va uch bobdan iborat. Muqaddimada turkiy xalqlarning kelib chiqishi afsonaviy Alanquva bilan bog'lanib, Chingizxonning ota-bobolari, mo'g'ullar tomonidan Movarounnahr va unga yondosh hududlarning bosib olinishi muxtasar yoritiladi. Birinchi bob shayboniylar davri tarixiga bag'ishlangan. Ikkinchi bob Balx va qisman Buxoro xonligining XVII asrdagi ijtimoiy-siyosiy hayoti, Hindiston, Eron, Turkiya va Qoshg'ar bilan munosabatlarini o'z ichiga oladi. Uchinchi bobda Buxoro bilan Balx o'rtasidagi qurolli kurash aks etgan.

Asarda bevosita Buxoro ijtimoiy-siyosiy, madaniy hayotiga oid ma'lumotlar borki, aynan shularga to'xtalish ushbu darslikning maqsad doirasiga kiradi. Shayboniylar sulolasining inqirozi, Abdulmo'minning o'ldirilishi va ashtarxoniyalar hukmronligining boshlanishi asarda mayda detallar bilan yoritib berilgan. Asarga murojaat qiladigan bo'lsak, bularning barchasiga guvoh bo'lamiz.

1572-yil Abdullaxon Balxni egalladi va oradan o'n yil o'tgach, ya'ni 1582-yil o'n besh yoshli o'g'li Abdulmo'minni Balx hokimi etib tayinladi. Abdulmo'min hali yosh bo'lganligi uchun amir Jonkeldibiyini unga otaliq etib belgiladi. Unga qadar shahar hokimi Abdullaxonning amakivachchasi Dinmuhammadxon edi. Abdullaxonning o'z o'g'li Abdulmo'minni Balxga yuborishi Dinmuhammadxonni katta tashvishga soldi. Chunki Abdulmo'min harbiy qo'shin bilan Balx tomonga otlangan edi. Dinmuhammadxon ruhoniylar Hazrat Mavlono Muhammad Zohidga (taxallusi Maxdumi bozorcha, vafoti 1594-yil) murojaat etib undan ikkala tomonni murosaga keltirishni iltimos qiladi. Iltimosga muvofiq, Mavlono Muhammad Zohid Abdulmo'min huzuriga kelib, unga Dinmuhammadxon o'zini Abdulmo'minga tobe deb hisoblashini yetkazadi.

Bunga javoban Abdulmo'min Dinmuhammadxonning gaplari rost bo'lsa hech qanday tashvish tortmasdan o'z oldiga kelishini, agar u istasa Balxni unga qoldirib, o'zi Xurosonga ketishini va yoxud Xuroson hukmdorligiga talabgor bo'lsa, uning bu istagini ham amalga oshirishga tayyor ekanligini bildiradi. Abdulmo'min Dinmuhammadxon tomonidan elchi qilib yuborilgan shayxni, ya'ni Mavlono Muhammad Zohidni turli sovg'alar bilan siylaydi. Dinmuhammadxonga esa shayx orqali qimmatbaho to'n in'om etadi. Mavlono Muhammad Zohid boshchiligidagi elchilar guruhi Dinmuhammadxon huzuriga kelib Abdulmo'minning so'zlarini yetkazgach, Dinmuhammadxon Abdulmo'minning bu iltifotini zaiflik deb hisoblab, tezda unga qarshi qo'shin tortishga farmon berdi. Uning bunday yo'l tutishi shayxning qon to'kilishining oldini olish uchun qilgan sa'y-harakatlarini chippakka chiqardi. G'azabga mingan Abdulmo'min

Balxga hujum qilib, o'n oy davom etgan qamaldan so'ng uni zabt etishga muvaffaq bo'ldi. Bo'lib o'tgan janglarda Dinmuhammadxon halok bo'ldi.

Balxning to'la hukmdori bo'lib olgan Abdulmo'min qator obodonchilik ishlari olib bordi. Vayron bo'lgan Balx qal'asini o'ta qattiqqo'llik bilan olti oy ichida qayta tikladi. Ish davomida dangasalik qilgan kishilar og'ir jazolandi. Balx qal'asining old qismi, Xo'ja Anoshi maqbarasi, Bobo Jonboz chorsusi va boshqa binolar Abdulmo'min buyrug'i bilan ta'mir etildi.

Shahzoda Abdulmo'min shialikni rasmiy din sifatida qabul qilgan Safaviylar davlati (1502-1736) bilan boshqa shayboniyzodalar singari murosasiz kurash olib bordi. 1589-yil u Mashhadga yurish qilib, uni qamal etdi. Qamalda qolgan mashhadliklar shaharni topshirish shartlari to'g'risida Abdulmo'min bilan kelishib olish maqsadida uning oldiga o'z vakillarini yuborishdi. Lekin Abdulmo'min buyrug'i bilan muzokaraga kelgan vakil qatl etildi. To'rt oylik qamaldan so'ng Mashhad egallanib, uch kun mobaynida talandi, yondirildi. Asirga olingan kishilar Movarounnahrda jo'natildi. Muqaddas Ali Rizo mozori yaqinida dafn etilgan Shoh Taxmosp (1524-1576) qabri buzib tashlanib, uning suyaklari g'ayridinning suyaklari sifatida yondirildi. Shahzoda Abdulmo'min o'z bobokaloni Muhammad Shayboniyxonning (1451-1510) safaviylar tomonidan tahqirlangan jonsiz jasad uchun o'ch oldi.

Otasining vafoti haqidagi xabarni eshitgan Abdulmo'min tezda Buxoroga yetib kelib, taxtni egalladi. Taxtga o'tirgach, otasining barcha yaqin amaldorlarini qirg'in qilishga kirishdi. Uning buyrug'i bilan Qulbob ko'kaldoshning bo'yniga kunda urilib, Hirotdan Buxoroga keltirildi va qatl etildi. Abdulmo'minning qattiqqo'llik bilan yurgizgan siyosati Abdullaxon tarafdorlarini befarq qoldirmadi va hukmronligidan olti oy o'tgach, ya'ni 1598-yil yozida Abdulmo'min bir guruh fitnachilar tomonidan o'ldirildi.

Suiqasd tayyorlanishi xususida "Tarixi Muqimxoniy"dagi ma'lumotlar e'tiborni tortadi. Norozi shaxslar maxfiy majlisga yig'ilib, Abdulmo'min ustidan hukm chiqaradilar. Ular orasida yoshi ulug'roq biri kishi o'rnidan turib, yig'ilganlarning yuragiga qo'lini bir-bir qo'yib ko'radi. Ikki kishining yuragidan boshqa barchaning yuragi hayajonda ekanligi ma'lum bo'ladi. Xonni, ya'ni Abdulmo'minni o'ldirish shu ikki kishiga topshirildi. Bular Abdulsamadbiy va Muhammadqulibiy edi. Shundan so'ng fitnachilar ov qilishni bahona qilib, Abdulmo'minxonni Zomin tomonga olib boradilar. Xon, albatta, fitnadan bexabar edi. Kechqurun fitnachilar xondan yashirin ravishda o'tish qiyin bo'lgan bir tor joyni tanlab, uni suvga to'ldiradilar va ikki tomonidan xandaq qazib, unga yuqoridagi ikki qotilni joylashtiradilar. Erta tongda xonni otga o'tqizib ov bahonasida shu joyga yetib keldilar. Suvdan o'tayotganda xonga iflos suvlarni sachratmaslikni vaj qilib, fitnachilar ataylab xondan orqada qoldilar. Xon qatl uchun tayyorlab qo'yilgan joyga yetib kelgach, yashirinib yotgan Muhammadqulibiy xandaqdan chiqib, xonga kamondan o'q otdi. O'q kelib xonning biqiniga sanchildi. Shunda ikkinchi qotil ham kamondan o'q otib, xonga jarohat yetkazdi. Xon otdan yerga qulab tushgach, ikkala qotil ham yugurib kelib, xonning kallasini chopib tashlashdi.

Abdulmo'minxonning o'limi Movarounnahrda yuz yildan ortiqroq hukmronlik qilgan Shayboniy sulolasi inqirozining ibtidosi edi.

Yuqoridagi ma'lumotlarning boshqa tarixiy asarlarda uchramasligi "Tarixi Muqimxoniy" ning Buxoro tarixi bo'yicha muhim manbalardan biri ekanligini tasdiqlaydi.

Mir Muhammad Amin Buxoriyning "Ubaydullanoma" asari bir qarashda "Tarixi Muqimxoniy"ning davomidek tuyulsa-da, asardagi voqealar xronologiyasi, ba'zi ibratomuz

naqlar, Ubaydullaxon faoliyatining ayrim jihatlariga tanqidiy munosabat kabilar bilan “Tarixi Muqimxoniy” dan farq qiladi va mustaqil asar hisoblanadi. Asar muallifi Mir Muhammad Amin Buxoriy o‘z davrining o‘qimishli, fozil kishilaridan bo‘lgan. 1645-yilda tug‘ilgan, vafoti sanasi noma’lum. Subhonqulixon va Ubaydullaxon saroyida bosh munshiy vazifasida xizmat qilgan. **“Ubaydullanoma”** 1716-yildan keyin yozib tugallangan. Asar Buxoro xonligining 1702-1716-yillar orasidagi ijtimoiy-siyosiy, madaniy hayotidan bahs yuritadi. Muqaddima, xotima va 80 bobdan iborat.

Asarning o‘ndan ortiq nusxalari mavjud. **“Ubaydullanoma”** sharqshunos A.A.Semyonov tomonidan rus tiliga ilmiy-izohlar bilan to‘la tarjima qilingan.

“Ubaydullanoma”da yer egaligi va soliq turlari, davlat tuzumi, iqtisodiy muammolar, geografik va etnografik masalalar, turli qabilalar va ularning ijtimoiy mavqei xususidagi ma’lumotlar jamlangan. Xotimada muallif zamondoshlari bo‘lmish buxorolik olim, shoirlar, masalan, Sayyido Nasafiy, Qosimxo‘ja, Mulla Sarafroz, Mulham, shuningdek, qozilar haqida qisqacha ma’lumot berilgan.

Muallif Ubaydullaxon hukmronlik yillarini ikki davrga bo‘lib talqin qiladi. Birinchi davrdagi faoliyatiga ijobiy baho bergan holda, ikkinchi davrni tanqid va kinoyalarga o‘rab tashlaydi. Hukmronligining dastlabki yillarida xalq tinch, farovon, xavfsiz yashaganligi, shahar va qishloqlar gullab-yashaganligi ta’kidlanadi. Obrazli qilib, “Ubaydullaxon podshohligining dastlabki yillarida qo‘zichoq ona sherni emardi,”- deb tasvirlaydi, muallif.

Ikkinchi davrda xon to‘g‘ri yo‘ldan og‘ib, atrofiga qabih, razil, noqobil, diyonatsiz, xushomadgo‘y, maddohlarni to‘pladi va aynan shundaylar Ubaydullaxonni chalg‘itishdi, deyiladi asarda. Ko‘pchiligi o‘z maishatini o‘ylar, ko‘ngil xushlikni xush ko‘rar, ba’zilari esa hatto muqaddas joylarda bazm-u jamshidlar qurishga moyil edi. Bunday shaxslar Ubaydullaxonga yaqinlashib olgach, mamlakatdagi haqiqiy ahvol to‘g‘risida xonga noto‘g‘ri, yolg‘on ma’lumotlar berdilar. Hunarmand va savdogarlar ham amalga qiziqib qolib, yuqori mansablarni egallashga harakat qildilar. Ubaydullaxon bu yaramas shaxslar bilan yaqinlashgach, olim-u fuzalolar suhbatidan uzoqlashdi. Amirlar va lashkarlar, vazirlar va ruhoniylar o‘rtasida nifoq paydo bo‘la boshladi.

Yuqorida ta’kidlaganimizdek, **“Ubaydullanoma”**da zamon ulug‘lari ta’rifiga asarning xotima qismida muayyan o‘rin berilgan. Shulardan biri Oxund Mulla Usmon bo‘lib, u zamonasining e’tiborli diniy ulamolaridan edi. Ubaydullaxon tez-tez uni o‘z majlislariga chaqirib, ma’rifiy suhbatlaridan bahra olgan.

Subhonqulixon va Ubaydullaxonning muruvvatiga sazovor bo‘lgan yana bir shaxs - qozikalon amir Shahobiddin hisoblanadi. Subhonqulixon uni Masjidi Kalonning imomi etib tayinlaydi. Ubaydullaxon zamonida u imomlik va qozilik vazifalarini uyg‘un holda bajarib borgan. Adolatsizlikka yo‘l qo‘ygan mudarris va mutavalilarni vazifasidan bo‘shatish uning zimmasiga yuklangan edi. Kishilar bilan munosabatda u juda xushmuomala bo‘lganligi ta’kidlanadi. 1710-yil vafot etgach, Fathobod mavzesidagi Shayx ul-olam mozoriga dafn qilinadi. Shuningdek, asarda qozi Abulbarakat, qozi Ibrohim, Mulla Sadriddin a’lam, Habibullo mufti, qozi Lutfullo, qozi Abdulla, qozi Hamid va ularning adolat mezonlariga tayanuvchi faoliyati haqida qiziqarli ma’lumotlar bor.

Xulosa va takliflar(Conclusion)

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, yuqoridagi ma'lumotlarning boshqa tarixiy asarlarda uchramasligi "Tarixi Muqimxoniy" ning Buxoro tarixi bo'yicha muhim manbalardan biri ekanligini tasdiqlasa, Buxoroning XVII asr oxiri XVIII asr boshlari ijtimoiy-madaniy hayotini o'rganishda "Ubaydullanoma"ning axborot qamrovi hamon o'z ahamiyatini saqlab kelmoqda.

REFERENCES

1. Мухаммад Юсуф Мунши. Муқим-ханская история / Перевод с таджикского, предисловие, примечания и указатели А.А.Семенова. – Ташкент: Изд-во. АН УзССР, 1956.
2. Мир Мухаммад Амин-и Бухари. Убайдулла-наме / Перевод с таджикского, предисловие, примечания А. А.Семенова. – Ташкент: Фан, 1957. – Б. 228.
3. Аҳмедов Б.А. Ўзбекистон тарихи ёзма манбалари. – Тошкент: Ўқитувчи, 2001.
4. Beshimov, M. (2022). ABDULVAHID MUNZIM-ENLIGHTENED POET, STATE AND PUBLIC FIGURE. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences*, 2(6), 52-56.
5. Maqsud, B. XX asr boshlari Buxorodagi ijtimoiy-siyosiy vaziyatning tarixiy adabiyotlarda bayoni. *Buxoro tarixi masalalari mavzuidagi Respublika ilmiy-amaliy (onlayn) konferensiya materiallari:–Buxoro-2021*, 258-263.
6. Komilovich, M. B., & O'g, N. S. O. K. (2023). Abdulvahid Munzim and Young Bukharans. *Telematique*, 22(01), 1182-1185.
7. Maqsud, B. (2023). MUNZIM KIM EDI?. *Innovations in Technology and Science Education*, 2(9), 1058-1065.
8. Beshimov Maqsud Komilovich "Mirzo Abdulvahid Munzim-A Well-Known Educator, Writer, Editor and Public Figure" *International Journal of Development and Public Policy*, 1 (7), 144–146.
9. O'G'Li, U. B. B., & Temirov, F. (2023). SOURCES OF INFORMATION ON THE SOCIO-ECONOMIC LIFE OF THE SOMANIAN DYNASTY. *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 3(3), 35-41.
10. Umarov, B. B. O. (2022). SCIENCE, EDUCATION AND CULTURE DURING THE RULE OF THE SOMANIANS. *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 2(6), 46-49.
11. Temirov, F. (2023). SADRIDDIN AYNII IJODIDA TURKISTON TARIXI MASALALARI. *Farg'ona davlat universiteti ilmiy jurnali*, (1), 71-71.
12. Umarov, B. (2023). ARAB MANBALARIDA BUXORO SHAHRI TAVSIFI ("KITOB AL-MASOLIK VAL MAMALIK" MISOLIDA). *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 38(38).
13. Komilovich, B. M., & Temirov, F. (2023). MIRZA ABDULVAHID MUNZIM-BUKHARA JADIDIZM IS ONE OF THE ACTIVISTS OF THE MOVEMENT. *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 3(3), 42-49.
14. Sherzod O'ktam o'g, N., & Komilovich, B. M. (2023). Illumination of socio-economic issues in Turkestan in the works of Professor Polat Soliyev. *Telematique*, 22(01), 1278-1282.

15. BESHIMOV, M. (2022). Amir Said Alimkhan and Young Bukhara residents. *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 2(2), 78-83.
16. Темиров, Ф., & Халикова, Н. (2021). БУХОРО АМИРЛИГИДА ТАШҚИ СИЁСАТ ВА ДИПЛОМАТИЯНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ТАРИХИДАН. *Scientific progress*, 2(1), 1276-1282.
17. UMAROV, B. (2022). ARCHITECTURE OF BUKHARA IN THE ASHTARKHANID PERIOD. *International Journal of Intellectual Cultural Heritage*, 2(2), 94-100.
18. Темиров, Ф., & Исломов, Д. (2021). САДРИДДИН АЙНИЙ-ЗАМОНДОШИ ФИТРАТ ҲАҚИДА. *Scientific progress*, 2(1), 1349-1354.
19. Темиров, Ф., & Умаров, Б. (2021). БУХОРО АМИРЛИКИДА ОИЛА, НИКОҲ ВА МЕРОС ҲУҚУҚИНИНГ АМАЛДА ҚЎЛЛАНИШИ. *Scientific progress*, 2(1), 1201-1207.
20. Umedovich, T. F. (2022). SADRIDDIN AYNI-IN THE MEMOIRS OF HIS CONTEMPORARIES. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences*, 2(6), 31-36.
21. Умаров, Б. Б. (2021). НА КИСЛЯКОВ ТАДҚИҚОТЛАРИДА ЖАНУБИЙ ТОЖИКИСТОН ЭТНИК ТАРИХИ. *Scientific progress*, 1(6), 1005-1009.
22. Umedovich, T. F. (2022). On The Journalistic Work of Sadriddin Ayni Concerning Issues of Bukhara History. *Irish Interdisciplinary Journal of Science & Research (IIJSR)*, 6(1), 12-17.
23. BAXTISHOD, U., & ULUG‘BEK, Q. Y. (2022). MS ANDREEV-THE GREAT EASTERN SCIENTIST. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences*, 2(3), 120-123.
24. UMEDOVICH, T. F. (2021). THE PRESS ACTIVITY OF SADRIDDIN AYNI. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences*, 1(4), 57-62.
25. Umarov, B. (2021). NA KISLYAKOV TADQIQOTLARIDA BUXORO AMIRLIGIDAGI FEODAL VA QISHLOQ XO ‘JALIGI MUNOSABATLARINING YORITILISHI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 6(6).
26. ogli Umarov, B. B. (2021). FAMILY AND MARRIAGE RELATIONS IN NA KISLYAKOV'S RESEARCH. *Journal of Central Asian Social Studies*, 2(02), 127-135.
27. Umarov B. БУХОРО ВОҲАСИ ТУРАР-ЖОЙЛАРИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 22. – №. 22.